

Inventering av örnar

inför ny infart till Västerviks stad – södra infarten

Ett underlag till Västerviks kommun

Konsultrapport 2017-06-05
Författare: Jan Henriksson

Amalina Natur & Miljökonsult
Åldersbäck Tallebo • 593 93 Västervik
www.amalina.se • info@amalina.se • 070 - 660 32 43

© Amalina Natur och Miljökonsult, Sweco AB & Västerviks kommun

Amalina Natur och Miljökonsult
Åldersbäck Tallebo
593 93 Västervik
070 – 660 32 43
www.amalina.se
info@amalina.se

På uppdrag av

Sweco Environment AB
Malmbrogatan 7
SE 392 35 Kalmar

och

Västerviks kommun
593 80 Västervik

Utredande konsult: Jan Henriksson, Amalina Natur och Miljökonsult
Kontaktperson Sweco: Mats Gidmark, Miljöutredare
Kontaktperson Västerviks kommun: Lars Kåremyr, Kommunekolog

Kartor: © Lantmäteriet geodatasamverkan med Västerviks kommun

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
1 Inledning	5
2 Läge	5
3 Syfte	5
4 Metodik	6
<i>4.1 Val av inventeringspunkter</i>	6
<i>4.2 Fältinventering</i>	6
<i>4.3 Örnsobservationer vid övriga aktiviteter i området</i>	7
<i>4.4 Tolkning av inventeringsresultat och rapportsammanställning</i>	8
5 Resultat	8
<i>5.1 Örnsobservationer vid punktinventeringar</i>	8
<i>5.2 Övriga örnsobservationer</i>	10
<i>5.3 Kända örnsrevir i trakten</i>	11
<i>5.4 Slutsatser från fältinventeringen</i>	12
<i>5.5 Rekommendationer</i>	12
6 Referenser	13

Sammanfattning

Västerviks kommun avser att bygga en ny infart till Västerviks stad, söder om sjön Kvännaren. Rapporten skall tjäna som underlag i den process som sker innan projektet kan bli verklighet.

En inventering av havsörn och tjäder genomfördes under 2016 och detta är en komplettering till örninventeringen. Studien inleddes med att analysera landskapet efter lämpliga inventeringspunkter. Från sådana punkter bör man ha god överblick över utredningsområdet och se det i sin helhet. Cirka tio potentiella punkter identifierades och tre bedömdes som bäst och har använts i studien. En fjärde punkt kompletterar en av de tre punkterna. Från observationspunkterna eftersöktes flygande örnar med hjälp av hand- och tubkikare. Från respektive punkt studerades omgivningarna i flera timmar. Fältinventering genomfördes initialt den 13:e, 14:e och 24:e februari 2017.

Resultatet från den initiala fältinventeringen visar att det under februari 2017 fanns relativt gott om havsörnar i området mellan sjön Kvännaren och Verkebacksviken. Sedan tidigare finns två kända revir söder om utredningsområdet, Ytterhultsreviret och Storöreviret. De fåglar som noterades bedöms inte höra till dessa båda revir. Huruvida de observerade fåglarna istället utgörs av fåglar i ett närliggande revir, dvs ett revir där den ingående vägkorridoren ingår kunde ej klarläggas. De observerade fåglarna kan mycket väl vara icke häckande fåglar eller fåglar som häckar i en annan del av Sverige eller i t ex Finland. I samråd med beställaren beslutades att genomföra ytterligare ett par inventeringstillfällen. Detta gjordes den 25:e april och den 11:e maj 2017. Syftet var att om möjligt klargöra om det finns ett revir i området mellan Kvännaren, Kläcksvik och Hörtingerum (vid Verkebacksviken).

Även vid inventeringstillfällena i april och maj noterades havsörnar. I april noterades minst tre olika havsörnar en bit sydost om vägkorridoren och i maj sågs fåglar söder till sydväst om vägkorridoren. Ingen av observationerna bedöms som indikationer på häckning i vägkorridorens närhet. Sammantaget görs bedömningen att det är osannolikt att det finns en örnhäckning i vägkorridorens närhet. Om det finns ett revir där vägkorridoren ingår indikerar observationerna att boet ligger närmare Verkebacksviken än Kvännaren.

1 Inledning

Västerviks kommun utreder möjligheterna till en ny infart till Västerviks stad, den så kallade södra infarten. Innan projektet kan bli verklighet krävs olika typer av underlag. En havsörns- och tjäderinventering genomfördes våren 2016 (Strandberg och Arnesson 2016). Därefter framkom behovet av en kompletterande örnstudie. Det är denna komplettering som nu presenteras. Inventeringens syfte har varit att hitta eventuella örnrevir, främst havsörn men uppsikt har även hållits efter kungsörn.

2 Läge

Den planerade nya södra infarten till Västerviks stad är tänkt att gå från E22:an söder om Kvännaren och ansluta till vägar i staden vid Kvännarens östra del. **Karta 1** nedan visar ett ungefärligt läge för den planerade vägkorridoren i rött.

Karta 1. Utsnitt ur vägkartan där det aktuella utredningsområdet framgår i rött.

Landskapet är relativt typiskt för denna del av Sverige, dvs östra Smålandskusten. Vegetationen domineras av tallskog. En naturvärdesinventering som genomfördes 2016 visar att flera av dessa har påtagliga naturvärden.

3 Syfte

Örninventeringens syfte är att konstatera om det häckar havsörn inom vägkorridoren och dess närområde. Det samma gäller för kungsörn även om det bedöms som osannolikt. I samband med fältbesök skall dokumenteras var eventuella örnar ses och hur de flyger. Visar det sig att det förekommer häckning av örn skall diskussioner med uppdragsgivarna tas om på vilket sätt som örnbon skall eftersökas. Även aktuella rörelsemönster, flygvägar mm kan bli aktuella att utreda närmare.

4 Metodik

Inventeringen genomfördes initialt under perioden 13–24 februari 2017, med rekognosering några dagar tidigare. Inventeringsmetoden följer det som rekommenderas av föreningen Örn-72 för kungsrörn (se www.eagle72.se). Detta innebär att man spanar efter örnar från höjdpunkter med god överblick över inventeringsområdet. Örn-72 rekommenderar att inventeringen bör utföras under minst 2-3 dagar med gynnsam väderlek.

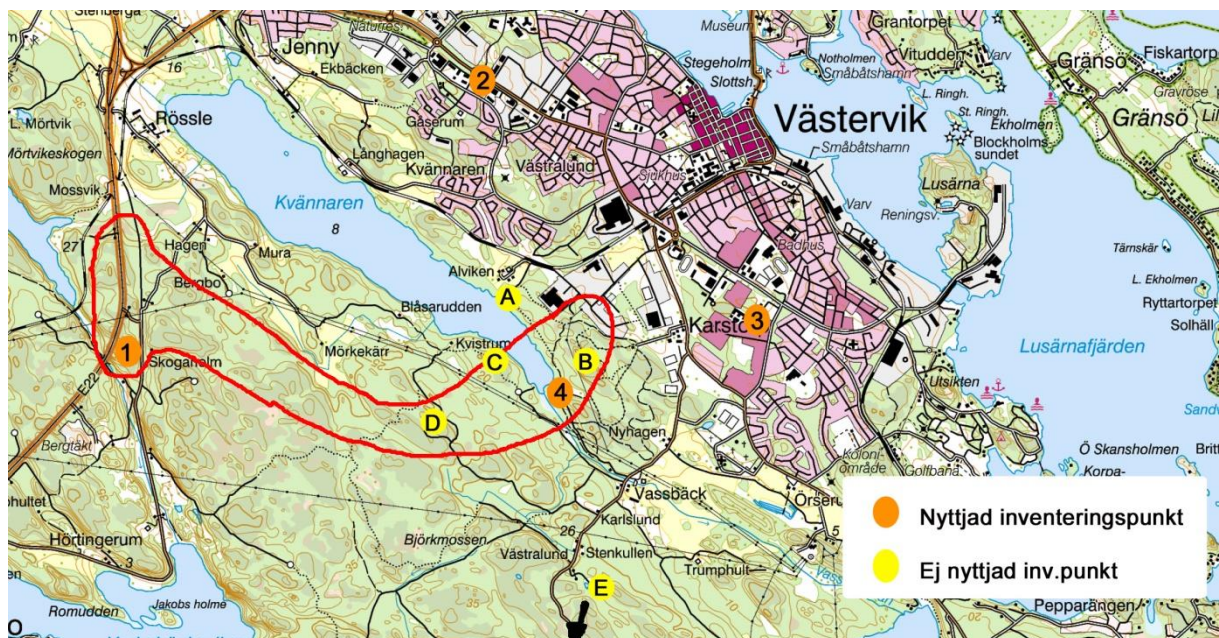
4.1 Val av inventeringspunkter

Att välja bra inventeringspunkter är en förutsättning för att nå ett lyckat resultat. Från inventeringspunkterna bör man få så god överblick av inventeringsområdet som möjligt. Till detta kommer att även riktningen från punkten mot inventeringsområdet är av betydelse, med ljus är bättre än motljus. Även avståndet mellan observationspunkten och inventeringsområdet är naturligtvis av betydelse. Ju längre bort desto svårare är det att avståndsbedöma eventuella örnbioservationer men ju närmare desto sämre riskerar överblickens att bli.

Valet av inventeringspunkter gjordes i ett antal steg och följer i princip nedanstående beskrivning. Först söktes potentiella inventeringspunkter fram. Detta gjordes utifrån tre olika informationskällor.

- Inventerarens lokalkännedom
- 2016:års örnbioservering
- Synpunkter och önskemål från Västerviks kommunekolog Lars Kåremyr.

Därefter granskades punkterna i flygbild. Syftet med detta är att utröna om det verkar finnas siktmöjligheter. Slutligen genomfördes en rekognosering i fält. I samband med detta genomfördes en kartanalys (hur mycket ser man från punkten, dvs inom vilka sektorer har man överblick/god sikt). På karta 2 nedan framgår vilka punkter som analyserats och vilka punkter som valts. För detaljer om de inventeringspunkterna se tabell 1, nedan.

Karta 2. Utsnitt ur terrängkartan som visar vilka inventeringspunkter som valts (1-4) och de potentiella inventeringspunkter som valdes bort (A-E).

Punkten 4 nyttjades som ett komplement till punkt 3. Detta då det visade sig att det fanns omfattande GSM-sändare på det tak som punkt 3 utgjorde.

Tabell 1. Valda (punkt 1-4) och bortvalda (punkt A-E) inventeringspunkter i uppdraget. Läget för punkterna framgår av karta 2 ovan.

Punkt	Namn	Kommentar
1	Skogaholm, höjd	Relativt god utsikt av de västra delarna av inventeringsområdet
2	Nya vattentornet	Mycket bra utsikt dock rakt motljus mot östra delen
3	Vapengränd	Mycket bra utsikt på taket av äldreboende (här finns GSM antenner)
4	Kvännarstorpet	Måttligt god överblick över Kvännaren med stränder
A	Alviken, Kvännaren	Ecocom:s inventeringspunkt, låg punkt med begränsad överblick över Kvännaren med stränder
B	Höjd, Kvännarstorpet	Hällmarkstallskog där ingen punkt med god utsikt hittades
C	Höjd, ost om Kvistrum	Hällmarkstallskog där ingen punkt med god utsikt hittades
D	Höjd, ostsydost Amerika	Tät hällmarkstallskog utan möjlighet till utsikt
E	Höjd, syd Kilmare	Ecocom:s inventeringspunkt, valdes bort då överblicken bedömdes bättre från punkterna 2 och 3

4.2 Fältinventering

Som framgår i kapitlet ovan nyttjades fyra inventeringspunkter vid den initiala fältinventeringen, en höjdpunkt (punkt 1, *Skogaholm*) två punkter på tak (punkt 2, *Nya vattentornet* och punkt 3, *Vapengränd*) samt en punkt nere vid Kvännaren (punkt 4, *Kvännarstorpet*). Från dessa punkter överblickas utredningsområdet inklusive angränsande delar i sin helhet. Fältinventeringen genomfördes initialt under perioden 2017-02-13 till 2017-02-24. Efter samråd med beställaren beslutades att ytterligare två inventeringstillfällen behövdes vilka förlades till den 2017-04-25 och 2017-05-11. Detaljer om inventeringstillfällen, väderleksförhållanden framgår i tabell 2. Valet av inventeringsdatum valdes utifrån väderlek, både väderleksprognoser och aktuellt väder tidigt på morgonen. Därigenom kunde dagar med goda inventeringsförhållanden väljas.

Tabell 2. Inventeringspunkter vid örninventeringen, deras läge (SWEREF 99 16 30), datum, tidpunkt och väderleksförhållanden vid inventeringstillfällena. Läget för punkterna framgår även av karta 2 ovan.

Punkt	Öst-koord.	Norr-koord.	Datum	Tidpunkt	Väder
1	153499	6402705	2017-02-13	09:45 – 14:45	2-5 m/s halvklart-mulet, +4-6 °C
2	156288	6404835	2017-02-14	09:30 – 14:30	2-5 m/s klart-halvklart, +3-7 °C
3	158526	6402879	2017-02-24	09:30 – 11:55	4-8 m/s, växlande molnighet, +2-4 °C
4	156804	6402397	2017-02-24	12:10 – 13:55	3-7 m/s, växlande molnighet, +3-5 °C
2	156288	6404835	2017-04-25	09:00 – 15:00	10-15 m/s växlande molnighet, +7-9 °C
2	156288	6404835	2017-05-11	09:00 – 14:45	4-8 m/s, växlande molnighet, +9-12 °C

Vid inventeringstillfällena nyttjades handkikare och tubkikare vid sk horisontspaning. Att dessutom vara uppmärksam på ljud, som kontaktläten från örnar eller från upprörda kråkfåglar ingår också. Under observationspassen noterades samtliga observationer av örnar. Vid en observation av en fågel följer man den efter bästa förmåga i kikare, noterar tidpunkt, om möjligt ålder, kön, beteende och flyghöjd mm. De observerade örnindividernas flygvägar ritas dessutom in på arbetskartor.

4.3 Örnobservationer vid övriga aktiviteter i området

Vid andra besök i området, som vid de rekognoseringar som genomförts och vid resor till och från punktinventeringar, noteras eventuella örnobservationer. Även här följs fågeln efter bästa förmåga i kikare och detaljer om observationen registreras (som ålder, kön, flygriktning, tidpunkt mm).

4.4 Tolkning av inventeringsresultat och rapportsammanställning

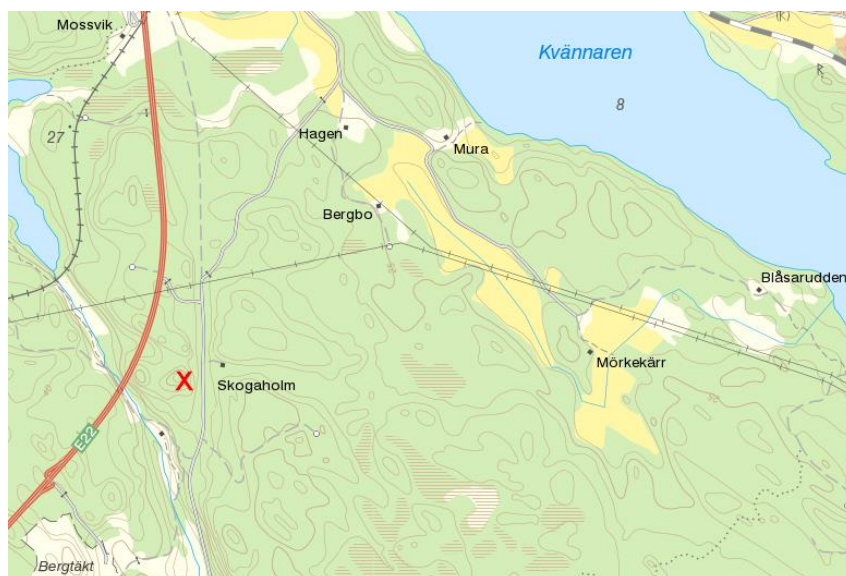
Efter fältinventeringen har tolkning gjorts av inventeringsresultatet. En analys av var kända havsörnsrevir finns har ingått. I samband med detta har kontakt tagits med det svenska havsörnsprojektet (telefonkontakt med Gullstrand (2017), Hellström (2017) och SMS-kommunikation med Jonsson (2017)). Slutligen har resultatet sammanställts i föreliggande rapport.

5 Resultat

5.1 Örnobservationer vid punktinventeringar

Inventeringstillfälle 1

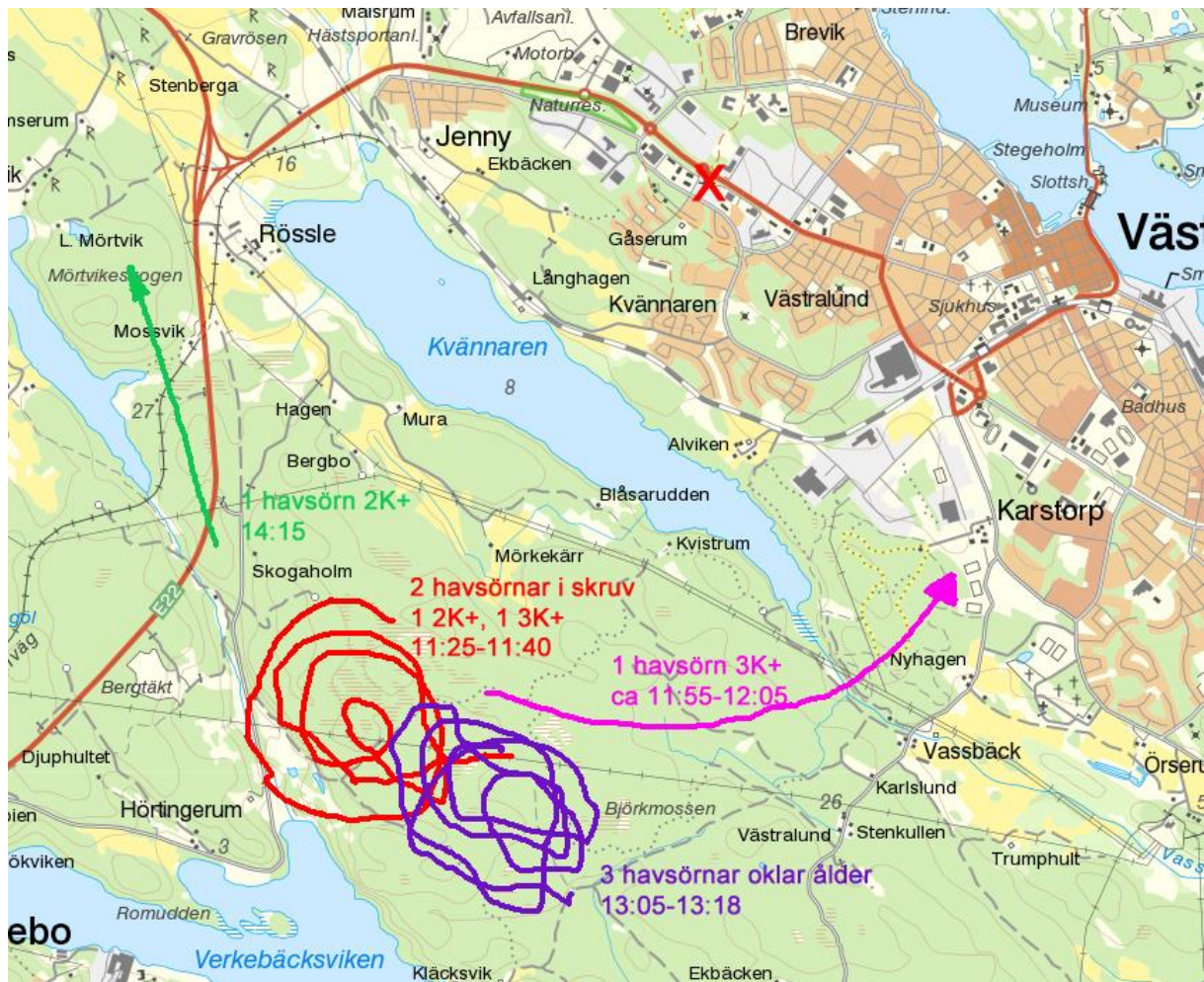
Vid det första inventeringstillfället den 13/2 2017 då höjdpunkten vid Skogaholm nyttjades, se karta 3 nedan, noterades inga örnar.

Karta 3. Observationspunkten vid Skogaholm, ligger på en höjd. Inga örnar noterades vid inventeringstillfället som genomfördes den 13/2 2017.

Inventeringstillfälle 2

Vid inventeringstillfälle två, den 14/2, då Nya Vattentornet nyttjades som inventeringspunkt noterades örnar vid fyra tillfällen, se karta 4 nedan. Vid ett av tillfällena sågs tre örnar samtidigt, vilket innebär att det åtminstone rörde sig om tre fåglar. Det bedöms som sannolikt att minst ytterligare fågel sågs denna dag.

Karta 4. Minst tre, troligen fyra, havsörnar noterades från taket av Nya vattentornet vid inventeringen den 14/2 2017.

Inventeringstillfälle 3

Vid den tredje inventeringsdagen den 24/2 2017 noterades två havsörnar mellan Kvännaren och Verkebäcksviken från taket av Vapengränd, se karta 5 nedan. Kontaktläten hördes dessutom i närheten av Kvännarstorpet senare samma dag, se karta 6 nedan. Örnarna var mycket nära observationsplatsen, max 100 meter bort, men fåglarna sågs aldrig, vilket gör att de inte går att uttala sig om deras ålder.

Karta 5. Två havsörnar noterades norr om Kläcksvik, vid inventering från taket av Vapengränd, den 24/2 2017.

Karta 6. Kontaktlåten från två havsörnar hördes från Kvännarstorpet kl 12:43 den 24/2 2017.

Inventeringstillfälle 4

Vid det fjärde inventeringstillfället, den 25/4, noterades örnar sydöst om den aktuella vägkorridoren. Först sågs en 2K+ örn flygande från trakten av Kläcksvik, i riktning ONO, in mot de sydöstra delarna av Västerviks stad. Därefter noterades två kretsande fåglar på tämligen låg höjd över området kring Hästhagsjön och Örserumsviken, se karta 7 nedan.

Karta 7. Den 25/4 noterades havsörnar vid två tillfällen. En fågel flög från Kläcksvik i riktning ONO, och dels sågs två örnar i området vid Hästhagsjön och Örserumsviken.

Inventeringstillfälle 5

Vid det femte och sista inventeringstillfället 11/5 2017 gjordes en mycket kort observation i handkikare av vad som bedömdes vara två troliga adulta havsörnar söder om vägkorridoren. Fågeln försvann ur synhåll innan art och ålderbestämning var möjlig i tubkikare. Därefter noterades en adult havsörn på tämligen hög höjd flygande söder om, men parallellt med vägkorridoren, i riktning VNV. Efter en stund svängde den av norrut och passerade över vägkorridoren. Fågelobservationerna framgår av karta 8 nedan.

Karta 8. Vid det sista inventeringstillfället den 11/5 gjordes dels en kort observation av två sannolikt adulta havsörnar och en observation av en havsörn som på hög höjd flög parallellt med vägkorridoren för att sedan vika av åt norr.

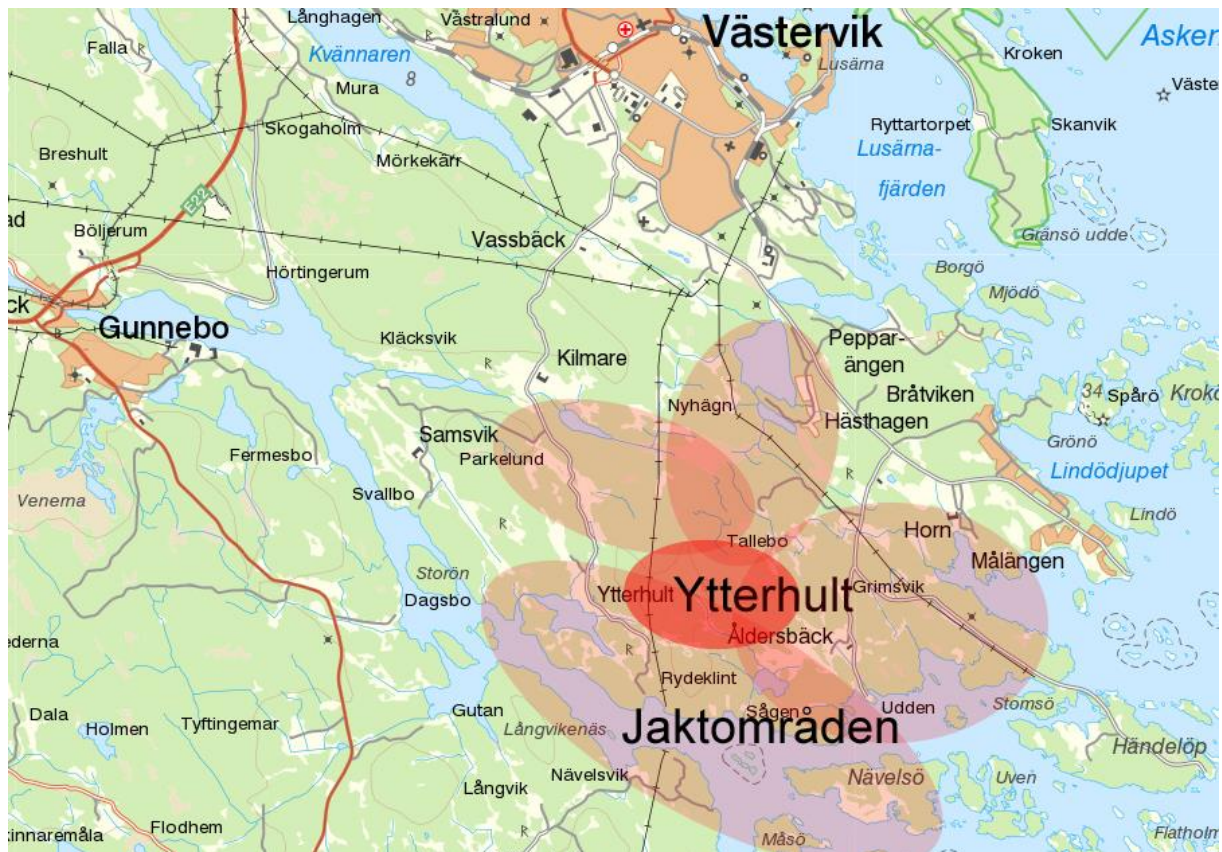
5.2 Övriga örnobservationer

Inga örnobservationer gjordes vid övriga besök i området eller på väg till och eller ifrån inventeringspunkter.

5.3 Kända örnrevir i trakten

Ytterhultsreviret

Det finns sedan åtminstone tio år ett känt örnrevir söder om utredningsområdet. Minst två bon ligger mellan byarna Ytterhult och Åldersbäck samt gården Tallebo. Örnarna i reviret födosöker både i Verkebäcksviken och i sjöarna i trakten (som Maren, Mjösjön, Hästhagsjön och Lillsjön). Revirets ungefärliga läge framgår av karta 9 nedan.

Karta 9. Det finns ett känt havsörnsrevir söder om utredningsområdet, Ytterhultsreviret. Ett eller flera bon ligger i området mellan byarna Ytterhult och Åldersbäck samt gården Tallebo. Jaktområden för paret utgörs av Verkebäcksviken, flera mindre sjöar samt sannolikt både Hornsviken och Örserumsviken

Storöreviret

I den fågelinventering som genomfördes 2016 (Strandberg & Arnesson 2016) presenteras ett annat revir, Storöreviret.

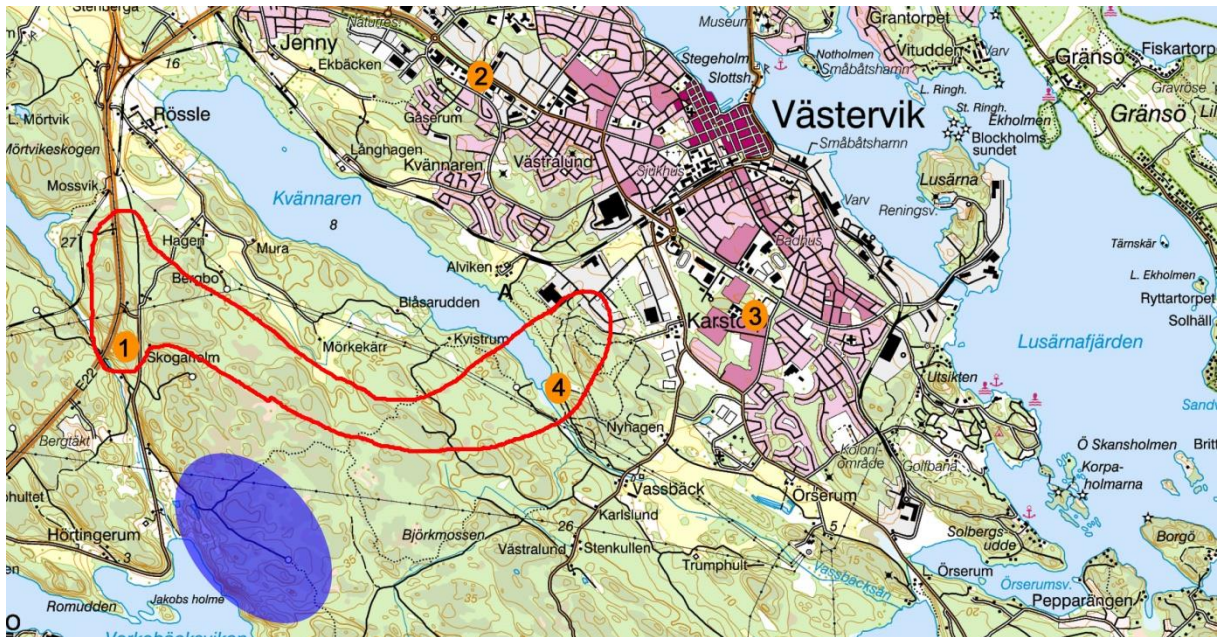
Karta 10. "Storön 2016" visar utbredningen av Storöreviret enligt 2016 års fågelinventering (Strandberg och Arnesson 2016).

Revir vid inre delen av Verkebacksviken?

Det finns starka indikationer på att det finns ytterligare ett havsörnsrevir nordväst om Storöreviret. Adulta fåglar har många gånger noterats både över E22:an och i området kring Kvännaren och i Västerviks västra delar (Kåremyr muntl, Gullstrand muntl. m fl). Det är primärt detta potentiella revir som fältinventeringen syftar till att identifiera. Fåglarna i detta revir borde i så fall födosöka i bland annat Kvännaren och de innersta delarna av Verkebacksviken.

5.4 Slutsatser från fältinventeringen

Som framgår i kapitel 5.1 ovan noterades ett flertal havsörnar vid två av de tre initiala inventeringstillfällena. De fåglar som noterades bedöms inte höra till de två kända reviren, Ytterhult och Storön. Huruvida de observerade fåglarna utgörs av fåglar från ett närliggande revir, dvs ett revir där den ingående vägkorridoren ingår kunde inte klarläggas utifrån de initiala observationerna. De observerade fåglarna bedömdes mycket väl vara icke häckande fåglar eller fåglar som häckar i en annan del av Sverige eller i t ex Finland. Tar man hänsyn till observationerna som gjordes vid inventeringstillfälle 4 och 5 bedöms det som osannolikt att ett aktivt bo skulle finnas inom vägkorridoren eller i dess absoluta närhet. Skall man peka ut något område som mer troligt för ett örnbos visar inventeringsresultatet på ett område närmare Verkebacksviken, se karta 11 nedan. Det krävs dock mer inventeringsinsatser för att klarlägga huruvida det verkligen finns något örnbos där eller inte.

Karta 11. Slutsatsen från inventeringen är att det bedöms som osannolikt att det finns ett aktivt havsörnsbo inom väggkorridoren eller i dess absoluta närhet. Skall man peka ut något område som mest troligt för ett örnsbo tyder inventeringsresultatet på ett område närmare Verkebäcksviken, markerat med blått. Mer studier behövs för att klargöra om det verkligen finns ett örnsbo där.

6 Referenser

Här nedan är en sammanställning av underlagsmaterial som nyttjats i arbetet med rapporten.

- Cederberg, B., & Löfroth, M. 2000: *Svenska djur och växter i det Europeiska nätverket Natura 2000*. ArtDatabanken, Sveriges Lantbruksuniversitet. Uppsala. 160 sid.
- Ekenstedt, J. 2004. *Kriterier för inventering och övervakning av kungsörn (Aquila chrysaetos) i Finland-Norge-Sverige*. Version 1.4. Naturvårdsverket.
- Gullstrand, P. 2017. Telefonkontakt med Per Gullstrand, Havsörnsprojektet Mönsterås
- Hellström, P. 2017. Telefonkontakt med Peter Hellström, Projektledare svenska Havsörnsprojektet, Naturhistoriska Riksmuseet, Stockholm.
- Jonsson, J. 2017. SMS:s kommunikation med Jonas Jonsson fd ansvarig för Havsörnsprojektet i Västervik.
- NSF 2007:10 *Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om inventering av björn, varg, järv, lodjur och kungsörn*.
- Tjernberg, M. 2010. Artfaktablad kungsörn *Aquila chrysaetos*. ArtDatabanken, SLU.
http://snotra.artdata.slu.se/artfakta/SpeciesInformationDocument/Aquila_Chrysaetos_10001_1.pdf
- Gärdenfors, U. (ed.) 2010. *Rödlistade arter i Sverige 2010 – The 2010 Redlist of Swedish Species*. ArtDatabanken, Sveriges Lantbruksuniversitet. Uppsala.
- Mullarney, K., Svensson, L. Zetterström, D. & Grant, P. P. 1999: *Fågelguiden - Europas och Medelhavsområdets fåglar i fält*. Albert Bonniers Förlag. 400 sid.
- Strandberg, R. och Arnesson, M. 2016. Västervik södra infarten – Inventering av havsörn och skogshöns. Konsultrapport 2016-08-24, Ecom. Kalmar. 11 sid.